

Czesław Osękowski, Hieronim Szczegóła

Euroregiony na pograniczu polsko-niemieckim (1991-1997)

Zielona Góra 1998, ss. 197

Prezentowana monografia Czesława Osękowskiego i Hieronima Szczegóły wyróżnia się pośród innych opracowań dotyczących stosunków polsko-niemieckich, a szczególnie współpracy transgranicznej, swoim charakterem historyczno-politologicznym, jak i kompleksowym ujęciem podjętego tematu badawczego.

Całościowe ujęcie problematyki stanowi jeden z najważniejszych walorów recenzowanej pracy, gdyż wypełnia ona w ten sposób istniejącą lukę w studiach nad tym istotnym aspektem politycznej, społecznej i gospodarczej współpracy w regionach przygranicznych Polski i Niemiec, która po 1990 roku nazywana jest współpracą transgraniczną i realizowana według wzorów zachodnioeuropejskich. Dotychczasowe opracowania innych omawiających tę tematykę autorów koncentrują się raczej na stronie doktrynalnej, socjologicznej, ekonomicznej lub politycznej badanych kwestii oraz odnoszą się na ogół do poszczególnych euroregionów położonych wokół zachodniej granicy Polski, a w wypadku prac zbiorowych nie są wzajemnie zintegrowane.

Lektura tego niezmiernie interesującego opracowania prowadzi do wniosku, że głównym impulsem skłaniającym autorów do napisania recenzowanej książki były zachodzące w ostatnich latach w Polsce przemiany systemowe, które diametralnie zmieniły charakter stosunków polsko-niemieckich, w tym szczególnie dotyczących granicy na Odrze i Nysie oraz związanych z nią instytucjonalnych form współpracy transgranicznej, które powstały w latach dziewięćdziesiątych. Nie należy ukrywać, że budzą one w społeczeństwie polskim wiele kontrowersji natury politycznej, m. in. wskutek braku literatury prezentującej ich cele społeczno-gospodarcze oraz zasady działania. Odnosnie do tej kwestii autorzy piszą: „Idea euroregionów nie od razu uzyskała aprobatę wszystkich elit politycznych w Polsce. Wręcz przeciwnie, zwłaszcza w koncepcji euroregionów z udziałem gmin polskich i niemieckich wielu polityków polskich widziało zagrożenie naszych interesów wobec silniejszego partnera. Obawy te były znacznie większe wśród polityków szczebla centralnego, mniejsze zaś na szczeblu lokalnym” (s. 5-6).

Praca składa się z pięciu rozdziałów, z których pierwszy poświęcony jest omówieniu genezy i zasad funkcjonowania euroregionów w Europie Zachodniej. Kolejne cztery prezentują w kolejności ich powstania poszczególne funkcjonujące wokół polsko-niemieckiej granicy euroregiony: Nysa, Sprewa-Nysa-Bóbr, Pro Europa Viadrina i Pomerania. Podkreślić należy, że prezentowane euroregiony zostały dobrze opisane na podstawie przeprowadzonych badań, co stanowi wspomnianą zaletę opracowania, gdyż w istniejącej dotychczas literaturze najwięcej jest relacji

na temat euroregionów Nysa i Pomerania. Stosunkowo mało uwagi przywiązuje się natomiast do funkcjonowania euroregionów Sprewa-Nysa-Bóbr i Pro Europa Viadrina, na których temat pisze się niewiele. Związane jest to niewątpliwie z istnieniem w tych dwóch pierwszych euroregionach silnych środowisk intelektualnych skupionych wokół wyższych uczelni, które prowadzą własne badania społeczno-ekonomicznych i socjologicznych skutków powstania i funkcjonowania tych struktur integracji zachodnioeuropejskiej oraz publikują ich wyniki, jak i ze wspomnianymi już kontrowersjami natury polityczno-społecznej, które towarzyszyły utworzeniu euroregionów Nysa i Pomerania.

Generalna konkluzja wynikająca z przeprowadzonych studiów zamyka się m. in. w stwierdzeniu autorów:

„Za wcześnie jeszcze na jednoznaczną odpowiedź na pytanie o efekty kilkuletniego działania euroregionów. Jest to bowiem ciągle etap poszukiwania najkorzystniejszych form i płaszczyzn współpracy. Obawy i uprzedzenia występują nadal po obu stronach granicy, są one jednak inne wśród Niemców i Polaków, dotyczą bowiem różnych obszarów życia i nieco innych oczekiwań. Nie potwierdzają się wcześniejsze opinie niektórych środowisk o braku perspektyw dla współdziałania polsko-niemieckiego na pograniczu. Wręcz przeciwnie, pojawiły się już – naszym zdaniem – liczne symptomy przezwyciężenia wzajemnych uprzedzeń, choć do pełnego ich zatarcia jest zapewne jeszcze daleko. Są także wymierne korzyści z działania euroregionów, najbardziej widoczne i cenione w poszczególnych miastach i gminach pogranicza (s. 163).

Z prezentowaną opinią należy się zgodzić, gdyż ma ona pełne uzasadnienie w zgromadzonym w książce materiale źródłowym, jak i w wykorzystanej literaturze związanej z przedmiotem badań.

Praca również zawiera aneksy prezentujące najważniejsze dokumenty związane z omawianymi euroregionami (Ramowe porozumienie o współpracy Euroregionu Nysa; Umowa o powołaniu Euroregionu Sprewa-Nysa-Bóbr; Umowa o utworzeniu Euroregionu Pro Europa Viadrina; Umowa o utworzeniu Euroregionu Pomerania).

Należy jednak zaznaczyć że przy lekturze aneksów nasuwają się pewne uwagi, które autorzy recenzowanej książki powinni uwzględnić w drugim jej wydaniu (albowiem prezentowana monografia wywołała już duże zainteresowanie czytelników, a jej znajomość jest niezbędna dla wielu osób prowadzących studia nad polsko-niemiecką współpracą transgraniczną i to bez względu na dyscyplinę naukową, jaką prezentują).

Po pierwsze w aneksach załączonych do opracowania pominięte zostały niezmiernie istotne dwa dokumenty związane z jego rozdziałem pierwszym, które zawierają wypracowane w zachodniej Europie normy prawa międzynarodowego regulujące współpracę transgraniczną, stanowiące dla niej wręcz podstawę obok

porozumień między państwowych, tj. Konwencję Madrycką z 1980 roku¹ oraz Europejską Kartę Samorządu Terytorialnego², do których Polska przystąpiła w 1993 i 1994 roku. Podstawową bowiem rolę w organizacji i funkcjonowaniu euroregionów – nie będących formalnie podmiotami prawa publicznego i międzynarodowego – odgrywają jednostki samorządu terytorialnego i ich związki; wzorce w tym zakresie określa wspomniana Konwencja Madrycka oraz Europejska Konwencja Ramowa o współpracy przygranicznej między wspólnotami i władzami terytorialnymi.

Po drugie, uwzględniając możliwość zastosowania książki jako podstawowej literatury dla studentów historii, politologii, socjologii, prawa oraz innych dyscyplin zajmujących się stosunkami międzynarodowymi, zawarte w książce aneksy należałoby wzbogacić dokumentami obrazującymi organizację i funkcjonowanie omawianych euroregionów, jak przykładowo schematy organizacyjne, statuty stowarzyszeń regionalnych tworzących te regiony itp.

Przedstawione uwagi nie podważają wartości naukowej recenzowanej książki, ponieważ posiada ona bogatą ikonografię, np. mapy określające zasięg terytorialny omawianych euroregionów, tworzących je polskich gmin i niemieckich powiatów. Wyposażona jest w indeks osobowy i indeks miejscowości, zawiera bogatą bibliografię badanego problemu. Napisana została głównie na podstawie materiałów źródłowych uzyskanych w euroregionach, w urzędach wojewódzkich obejmujących swoim zakresem ich teren działania i w centralnych organach administracji państwowej (URM, MSZ, CUP i CSS).

Przyjęta w książce cezura badań, umożliwiająca jej autorom dokładne prześledzenie opisywanych procesów integracyjnych oraz uogólnienie towarzyszących im prawidłowości, pozwoliła na sformułowanie wielu interesujących tez i wniosków, które godne są uwagi czytelników. Omawia ona bowiem wiele problemów, przynosi wiele faktów i ocen. Warto byłoby jednak rozbudować poszczególne rozdziały, zwrócić uwagę na tematy mniej znane bądź kontrowersyjne.

Stwierdzić jednak można, że jest to interesujące opracowanie, które będzie ciekawym przyczynkiem do poznania najnowszej historii stosunków polsko-niemieckich, a przede wszystkim do poznania złożonych problemów współpracy transgranicznej między obu państwami, z których jedno jest członkiem Unii Europejskiej, zaś drugie przygotowuje się do członkostwa w tej organizacji międzynarodowej. W przygotowaniach tych współpraca transgraniczna może odegrać bardzo dużą rolę, a euroregiony stanowią wręcz poligon doświadczalny dla sposobów

¹ Europejska Konwencja Ramowa o współpracy transgranicznej między wspólnotami i władzami terytorialnymi sporządzona w Madrycie 21 maja 1980 roku, Dz.U. 1993, Nr 61, poz. 287, 288.

² Europejska Karta Samorządu terytorialnego z 15 października 1985 roku, Dz.U. 1994, nr 124, poz. 607 i 608.

rozwiązywania stojących przed Polską problemów dostosowania się do zachodnio-europejskich standardów integracyjnych.

Wielość poruszanych w recenzowanej książce kwestii, inspirujących często do nowych przemyśleń i wniosków, jak i wspomniana jej przydatność dla studentów i badaczy stosunków międzynarodowych sprawia, że jest ona godna polecenia uwadze czytelników.

Lesław Koćwin